

УДК 341.4

DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.2020.1-1.37>**І. С.о. Нуруллаєв**

кандидат юридичних наук

керівник

Генеральної інспекції Офісу Генерального прокурора

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У БОРОТЬБІ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ ЯК СКЛАДОВА ПРЕДМЕТУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОГО ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

У статті досліджується питання взаємодії правових систем у регулюванні міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю та окреслення кола суспільних відносин, що виникають в ході такої діяльності, що підпадають під предмет регулювання міжнародного публічного права.

Зауважується, що поняття «міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинністю» перебуває в сфері дії різних правових систем як міжнародного публічного права, так і внутрішньодержавного права держав учасниць співробітництва.» проведено аналіз правової категорії як міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинністю через призму аналізу такої правової категорії як «міжнародне співробітництво», її суб'єктів, принципів та завдань. Досліджено підходи до характеристики вченими цього питання та досліджено засаду полістемності його правового регулювання. Акцентовано на необхідності чіткого відмежування предмету міжнародно-правового регулювання такого виду взаємодії держав та міжнародних організацій.

Встановлено, що предмет регулювання сукупності норм та принципів міжнародного права, що регулюють питання міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю, як частини предмету міжнародного публічного права, є значно ширшим за предмет регулювання міжнародного кримінального права. Зазначено, що за допомогою правових норм як міжнародного публічного права, так і внутрішньодержавного права розкривається зміст міжнародного співробітництва.

З'ясовано, що одним із завдань науки міжнародного публічного права є встановлення закономірностей та тенденцій розвитку сфери норм міжнародного публічного права, окремих його галузей, на який впливає велике коло чинників, не останні з яких – вдосконалення норм відповідних галузей внутрішньодержавного права держав співробітництва, їх уніфікації, поширення кращих практик та закріплення їх як стандартів, зокрема в джерелах міжнародного права.

На підставі проведеного аналізу поняття «міжнародно-правове співробітництво» та особливостей співробітництва в окремих сферах міжнародних відносин встановлені напрями та основні форми міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю, що регулюються нормами міжнародного публічного права.

Ключові слова: міжнародно-правове співробітництво, боротьба зі злочинністю, міжнародне публічне право, міжнародне кримінальне право.

Всі цивілізовані держави намагаються координувати свої дії в боротьбі зі злочинністю, укладаючи угоди питань різних напрямів міжнародного співробітництва спрямованих на протидію злочинності. На сьогодні рівень злочинності в державах світу залишається у полі зору міжнародної спільноти, особливо зважаючи на

набуття нею транснаціонального характеру, визнання міжнародними злочинами діянь, що мають ознаки міжнародної небезпечності, глобалізації та розмивання кордонів для економічних зв'язків, поширення Інтернет технологій тощо. Все це обумовлює об'єднання зусиль держав та утворених ними уповноважених органів, діяльність яких спрямована на протидію злочинності та кримінальне переслідування міжнародних злочинів і злочинів

міжнародного характеру, а також формування належної правової регламентації як матеріальних норм міжнародного кримінального права, інших галузей міжнародного публічного права кримінально-правового циклу, так і норм міжнародного права, спрямованих на врегулювання процесу взаємодії держав з питання протидії транскордонній злочинності, а також національного законодавства держав-членів кримінального та кримінально-процесуального характеру.

Україна є активним членом міжнародного співробітництва, спрямованого на утвердження миру, прав і свобод людини та протидію злочинності і є учасницею багатьох міжнародно-правових договорів. Відповідно Україна відповідно до взятих на себе зобов'язань в сфері протидії злочинності загалом, запроваджуючи положення міжнародних договорів до національного законодавства, а також взаємодіючи з іншими державами у вказаній сфері. Ефективність виконання взятих зобов'язань залежить від стану національного законодавства, що регулює порядок реалізації уповноваженими органами держави повноважень в сфері міжнародного співробітництва, механізму їх взаємодії, реальних кроків на міжнародному рівні у взаємодії із суб'єктами міжнародного права, а також на двосторонньому рівні – у взаємодії з іншими державами, в особі уповноважених органів держав, в ході реалізації спільних заходів з протидії злочинності та інших форм боротьби зі злочинністю.

Увага до інституту міжнародного співробітництва у боротьбі із злочинністю обумовлена також активізацією діяльності Міжнародного кримінального суду, вдосконаленням правових засад його діяльності та правозастосовної практики, розвитком форм взаємодії в рамках міжнародних організацій, діяльність яких спрямована на протидію та боротьбу зі злочинністю, вдосконаленням внутрішнього кримінально-процесуального законодавства держав світу, законодавства про оперативну-розшукову та пенітенціарну діяльність, а також запозичення кращих практик. Зокрема, положення Розділу IX КПК України та інших законів утворюють норми права, що об'єднуються у вну-

трішньо-правовий інститут міжнародного співробітництва під час кримінального провадження, що обумовлено участю України в міжнародному співробітництві на універсальному та регіональному рівні, інтеграцією до європейського співтовариства, активною взаємодією з державами на двосторонньому рівні, інтенсифікацією діяльності уповноважених органів, спрямованої на міжнародне співробітництво України у сфері боротьби зі злочинністю відповідно до закріплених за ними повноважень.

До вчених сучасного періоду, які досліджують правові аспекти міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю, в тому числі функціонування міжнародних судів слід віднести передусім М.В. Буроменського, О.І.Виноградова, О.Г. Волеводза, В.М. Волженкіна, Л.Н. Галенську, В.М.Дрьоміна, Н.В. Дрьоміну-Волок, Т.С. Гавриша, Н.А. Зелінську, І.І. Карпеця, О.В. Касинюка, Н.М. Кіпніса, М.М. Коркунова, М.І. Костенка, С.А. Лобанова, І.І. Лукашука, В.Т. Маляренка, І.С. Марусіна, Ф.Ф. Мартенса, В.В. Мілінчука, В.П. Панова, М.І. Пашковського, В.П. Пилипенка, М.І. Смирнова. О.І. Рабцевич та інших, а також зарубіжних спеціалістів, серед яких М.Ш. Бассіоуні, Х.Д. Вабрес, М.Ш. Гальво, Д.Х.А. Дербі, Й. Динштейн та інші.

Більшість досліджень були присвячені питанням міжнародного співробітництва держав, спрямованого на укладення міжнародних угод з протидії окремим напрямкам злочинності та функціонування міжнародних кримінальних судів (трибуналів), положення яких сформуvalи окремі інститути міжнародного кримінального права та інших галузей міжнародного публічного права кримінально-правового циклу, які в сукупності застосовуються державами-учасницями міжнародної співпраці в ході їх взаємодії, спрямованої на боротьбу із злочинністю.

Метою статті є дослідження питань взаємодії правових систем у регулюванні міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю та окреслення кола суспільних відносин, що виникають в ході такої діяльності, що підпадають під предмет регулювання міжнародного публічного права.

Більшість дослідників питань співробітництва держав у протидії злочинності

сприймають міжнародне право як широке правове явище, яке охоплює зокрема і міжнародне співробітництво держав у боротьбі зі злочинністю та розглядають сукупність норм міжнародного права, які регулюють взаємодію держав у цій сфері, як складне поєднання норм права, серцевину якого формують норми міжнародного кримінального права.

У науці міжнародного права під міжнародним співробітництвом у боротьбі зі злочинністю розуміється «співпраця різних держав у боротьбі зі злочинними діями, суспільна небезпека яких вимагає об'єднання зусиль кількох держав» [1, с. 173].

Поняття міжнародного співробітництва «відображує такий процес взаємодії міжнародних акторів, у якому домінують спільні пошуки можливостей реалізації інтересів усіх зацікавлених сторін. Співробітництво ґрунтується на наявності довіри у відносинах між партнерами» [2, с. 25].

Здійснюючи аналіз міжнародного співробітництва, А.С.Проскурін запропонував визначати його як «спрямованість і рівень розвитку системи міжнародних відносин, що характеризуються регулярним цілеспрямованим і координованим самими учасниками розвитком міжнародних зв'язків у різних сферах і галузях міжнародного життя» [3].

Аналізуючи міжнародне співробітництво у сфері правоохоронної діяльності як один з напрямів міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю, С.М. Перепьолкін запропонував таке його визначення: «міжнародне співробітництво у сфері правоохоронної діяльності – один із видів спільної діяльності держав, спрямований на узгодження їх інтересів та досягнення спільних цілей у вирішенні питань правоохоронної діяльності на основі загально визнаних принципів і норм міжнародного права» [4, с. 9]. Міжнародне співробітництво у сфері правоохоронної діяльності, на думку вченого, «зводиться до впорядкування та розвитку різноманітних видів міжнародних відносин, зазвичай з питань, від вирішення яких залежить забезпечення безпеки як у межах певного географічного регіону, так і усього світу (наприклад, розробка єдиних стандар-

тів міжнародного правоохоронного співробітництва, організація та проведення семінарів і навчальних циклів), а також, і це головне, забезпечення власних внутрішньодержавних інтересів та безпеки» [4, с. 10], а тому його можна розглядати як один із напрямів міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю.

Отже, предмет регулювання сукупності норм та принципів міжнародного права, що регулюють питання міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю, як частини предмету міжнародного публічного права, є значно ширшим за предмет регулювання міжнародного кримінального права і, на нашу думку, він включає норми та принципи міжнародного права всіх галузей кримінально-правового циклу.

Останнім часом все більше дослідників, наголошують на тому, що правове регулювання міжнародного співробітництва здійснюється не лише нормами міжнародного, а й внутрішньодержавного права. Ряд вчених звертає увагу на полісистемність правового регулювання співробітництва держав у сфері протидії злочинності. Так, А.В. Підгородинська звертає увагу, що словосполучення «міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинністю» вказує на «факт формування цього інституту на основі положень міжнародного та національного права, а точніше – на зіткненні двох правових систем» [5, с. 114].

В науці міжнародного публічного права насправді визнають, як зазначає О.Іванченко, що «динаміка співвідношення норм міжнародного і національного права свідчить про поширення сфери регулювання міжнародного права, передусім, за рахунок залучення до його орбіти нових напрямів, пов'язаних з міжнародним співробітництвом. Крім того, поширюється сфера так званого спільного регулювання суспільних відносин нормами міжнародного і національного права» [6, с. 178].

Цілком влучно відмітив А.Г. Волеводз, що поняття «міжнародне співробітництво у боротьбі із злочинністю» виникло на стику декількох правових систем, а саме міжнародного і внутрішньодержавного права, а також кількох наук – міжнародного, кримінального, кримінально-процесуального права, досі зберігає свій особ-

ливий статус, що «призводить до того, що кожна з «батьківських» дисциплін досить охоче включає його окремі елементи в себе в якості складової частини, не визнаючи в той же час за ним самостійності, не розглядаючи і не досліджуючи ці правові явища системно і в повному обсязі» [7, с. 11].

Зокрема А.Г. Волеводз, зазначає, що «самостійні правові інститути різних форм міжнародного співробітництва в боротьбі зі злочинністю, раніше традиційно регульовані переважно міжнародним правом, нині характеризуються полісистемністю правового регулювання з боку різних правових систем держав-учасниць такої співпраці» [7]. Це повертає нас в часи початку ХХ сторіччя, коли було багато прихильників характеристики міжнародного кримінального права як сукупності внутрішньодержавних кримінальних законів, дія яких поширюється за межі території даної держави (наявність іноземного елемента) [8].

Міжнародне співробітництво може і повинно мати місце на всіх рівнях системи кримінального переслідування, що відбувається за участю більше ніж однієї держави, згідно з їх зобов'язаннями, що впливають з положень різних міжнародних угод (багатосторонніх, регіональних або двосторонніх). Проте слід чітко розмежовувати сферу дії міжнародного публічного права та внутрішнього права держав міжнародного співробітництва, тобто сферу міжнародно-правового співробітництва держав та інших суб'єктів міжнародного права в сфері боротьби із злочинністю та сферу реалізації повноважень держави в сфері боротьби зі злочинністю, що діє в особі відповідних уповноважених органів держави, врегульована нормами внутрішньодержавного права держав-учасниць взаємодії. В цьому ми погоджуємося з С.М. Перепьолкіним, який визначає міжнародне співробітництво спрямоване не протидію злочинності як «один із видів спільної діяльності держав в особі уповноважених на те органів, яка виникає на основі формування й цілеспрямованого проведення ними зовнішньої політики, що ґрунтується на спільності або збігові державних інтересів», що «має погоджувальний, координаційний характер і виникає

та розвивається між рівноправними суб'єктами міжнародного права (переважно між державами)» [4, с. 10].

Цілком слушно зазначає А.Г. Волеводз, що при вирішенні конкретного питання міжнародного співробітництва, «зокрема, про видачу між двома державами співробітництва необхідним є прийняття до уваги норм широкого кола правових актів, як мінімум, трьох правових систем, і легко уявити, що це коло ще більш розшириться в разі, коли видачу однієї і тієї ж особи запросить не одна, а кілька держав, що на практиці не є рідкісним винятком» [7, с. 13]. Саме ця обставина дає підстави вченому для висновку, що «самостійні правові інститути різних форм міжнародного співробітництва в боротьбі зі злочинністю, раніше традиційно регульовані переважно міжнародним правом, нині характеризуються полісистемністю правового регулювання з боку різних правових систем держав-учасниць такої співпраці» [7, с. 13].

Так, ніхто не сперечається щодо того, що на практиці дії кожної з держав (а особливо органів держави, які діють відповідно до наданих їм повноважень), обумовлені нормами внутрішнього права передусім конституційними та положеннями законів, що закріплюють такі повноваження. Але на міжнародному рівні дії держави, незалежно від того в особі якого органу вона виступає, врегульовані нормами міжнародного публічного права, як тими, що містяться в міжнародних угодах, за якими держава несе зобов'язання, в тому числі тими, що затверджують Статути міжнародних організацій, так і міжнародним звичаєм, загальними принципами права, що визнані цивілізованими націями, а також судовими рішеннями та доктриною, сформульованою найбільш кваліфікованими спеціалістами різних націй з публічного права, у якості допоміжного засобу для визначення правових норм, іншими нестатутними джерелами міжнародного публічного права. Отже, невід'ємна умова міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю – наявність норм міжнародного та внутрішньодержавного права, що встановлюють загальні засади співробітництва, правила поведінки (взаємодії)

держав, а також уповноважених органів, що діють від їх імені в межах повноважень, встановлених законами, які їх реалізують, відповідальність за порушення зобов'язань, узятих на основі такого співробітництва. За допомогою правових норм як міжнародного публічного права, так і внутрішньодержавного права розкривається зміст міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю.

Але при цьому не слід забувати, що кожна з правових систем, яку задіюють при міжнародному співробітництві у боротьбі із злочинністю має чіткі межі, закономірності розвитку і не зливається з іншою при застосуванні. В тому і завдання науки міжнародного публічного права – встановлювати закономірності та тенденції розвитку сфери регулювання норм міжнародного публічного права, окремих його галузей, на який впливає велике коло чинників, не останні з яких – вдосконалення норм відповідних галузей внутрішнього права держав співробітництва, їх гармонізації, поширення кращих практик та закріплення їх як стандартів, зокрема в джерелах міжнародного права.

Виходячи з цього, А.Г. Волоєв одз дає наступне визначення: "міжнародне співробітництво в боротьбі зі злочинністю є врегульована нормами міжнародного та внутрішньодержавного права спільна діяльність суб'єктів міжнародного права і внутрішньодержавних правовідносин щодо забезпечення правового захисту особистості, суспільства, держави та світової спільноти від міжнародних та таких, що мають міжнародний характер, злочинів, а також транснаціональних злочинів, які зазіхають на внутрішньодержавний правопорядок", яка полягає в: (1) прийнятті узгоджених заходів із встановлення на міжнародно-правовому рівні злочинності і караності певних суспільно-небезпечних діянь і уніфікації на цій основі національного кримінального законодавства; (2) розробці та укладенні міжнародних договорів та інших документів, що регламентують організацію і процесуальні основи діяльності органів міжнародної юстиції міжнародних правоохоронних організацій та інших органів, а також співпраці держав в боротьбі зі злочинністю; (3) установі

і формуванні на договірній і іншій міжнародно-правовій основі органів міжнародної юстиції, міжнародних правоохоронних організацій та органів; (4) припинення готуються або вчинені злочинів, в тому числі і шляхом проведення в необхідних випадках оперативно-розшукових дій; (5) надання правової допомоги в сфері кримінального судочинства; (6) діяльності міжнародних судів (трибуналів) та інших органів міжнародної юстиції, пов'язаної з кримінальним судочинством у справах про злочини, здійсненням кримінального переслідування і покаранням осіб, винних у їх скоєнні; (7) виконання кримінальних покарань, призначених міжнародними судами (трибуналами), іншими органами міжнародної юстиції, а також іноземними судами; (8) постпенітенціарний вплив; (9) вироблення стандартів попередження злочинності та поводження з правопорушниками, координації діяльності у боротьбі зі злочинністю на міжнародному рівні; (10) надання матеріальної, професійно-технічної та іншої допомоги в боротьбі зі злочинністю" [7, с. 13-14].

Висновки. Отже, норми права, що належать до галузей міжнародного публічного права кримінально-правового циклу регулюють діяльність суб'єктів міжнародного права у сфері міжнародного співробітництва в сфері боротьби із злочинністю за такими напрямками як оперативно-розшукова діяльність, слідство, кримінальне переслідування (здійснення кримінальних проваджень), судочинство, виконання покарань, зокрема в таких його формах як: взаємна правова допомога, екстрадиція, передача засуджених осіб для відбування покарання, розслідування міжнародних злочинів, злочинів міжнародного характеру та транскордонних злочинів, в тому числі використання спеціальних методів розслідування, передача кримінального судочинства, конфіскація активів, одержаних злочинним шляхом, захист свідків та потерпілих, а також попередження злочинів.

Однак, відомі численні перешкоди, які все ще стоять на шляху міжнародного співробітництва з питань протидії злочинності, серед яких питання суверенітету, відмінність структур та компетенції право-

охоронних органів, відсутність законодавства, що закріплюють відповідні повноваження правоохоронних органів, відсутність каналів комунікації для обміну інформацією і відмінності в правових системах, підходах правозастосування і пріоритетах держав в протидії злочинності [9].

Найчастіше ці проблеми поглиблюються труднощами, що виникають при аналізі та правозастосуванні різних матеріальних норм права та процесуальних вимог кожної з юрисдикцій, конкуренцією, нерідко дублюванням повноважень уповноважених органів, які виступають від імені держав – учасниць співробітництва, або відсутності у них достатнього обсягу повноважень, питаннями мови (труднощів перекладу положень міжнародних угод), обсягу визнаних та гарантованих прав і свобод людини і недоторканності приватного життя, житла та таємниці особистої кореспонденції, а також захисту банківської таємниці.

На практиці прихильність верховенству права та визнання цього принципу на конституційному рівні є важливим фактором зміцнення міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю. Заходи щодо зміцнення верховенства права та дотримання міжнародних норм в галузі прав та свобод людини також безпосередньо пов'язане зі зміцненням взаємодопомоги і міжнародного співробітництва. Задіяні в питаннях екстрадиції, взаємної правової допомоги або у спільних розслідуваннях органи і установи держав-учасниць переважно виконують зобов'язання забезпечити законність всіх дій, що вживаються з метою співпраці. Відповідно, постійне вдосконалення норм міжнародного публічного права, спрямованого на врегулювання питань міжнародного співробітництва у сфері боротьби зі злочинністю, що відбувається в умовах інтенсифікації функціонування Міжнародного кримінального суду на напрацювання ним загаль-

них принципів права та взаємного обміну кращих практик держав співробітництва, є важливим чинником як вдосконалення внутрішньодержавного кримінального та кримінального процесуального права, так і форм правореалізації.

Список використаної літератури:

1. Словарь международного права: 2-е изд., переработ. и доп. / Бацанов С.Б., Ефимов Г.К., Кузнецов В.И. и др. Москва: *Международные отношения*, 1986. С. 173.
2. Кривонос Р. Міжнародна співпраця як об'єкт наукового дослідження. *Міжнародні відносини*. 2012. № 38/39. С. 23-28.
3. Политологическая энциклопедия: в 2-х т. / под ред. Г.Ю. Семигина. Москва: Мысль, 2000. Т. 2: Н-Я. С. 441.
4. Перепьолкін С.М., Паршутін Є.Г. Міжнародне співробітництво у сфері правоохоронної діяльності: навч. посіб. Дніпро: *Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ*, 2018. 112 с.
5. Підгородинська А.В. Міжнародне співробітництво у кримінальному провадженні: поняття та процесуальні форми. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Випуск 4. Том 3. С. 114-118.
6. Іванченко О. Способи узгодження норм національного права з нормами міжнародного права. *Юридичний вісник*. 2013. №2. С. 178-182.
7. Волеводз А.Г. К вопросу о сущности и содержании международного сотрудничества в борьбе с преступностью. *Международное уголовное право и международная юстиция*. 2007. № 1. С. 11-20.
8. Мартенс Ф. Современное международное право цивилизованных народов. 5-е изд. СПб., 1905. Т. 2. С. 387-480.
9. Общие вопросы. Международное сотрудничество. Пособие по оценке систем уголовного правосудия. Нью-Йорк – Вена: Организация Объединенных Наций. Управление ООН по наркотикам и преступности. 2010. 37 с. С. 1 URL: https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/10-52547_4_Cross-cutting_4_ebook.pdf

Nurullaiev I. International cooperation in the fight against crime as a component of the subject of legal regulation of public international law

The article examines the interaction of legal systems in the regulation of international cooperation in the fight against crime and outlining the range of social relations that arise in the course of such activities, which fall under the regulation of public international law.

It is noted that the concept of «international cooperation in the fight against crime» is within the scope of various legal systems of both public international law and domestic law of the participating States. « The analysis of the legal category as international cooperation

in the fight against crime through the prism of the analysis of such a legal category as «international cooperation», its subjects, principles and objectives. The approaches to the characterization of this issue by scientists are studied and the principle of politicism of its legal regulation is investigated. Emphasis is placed on the need to clearly delineate the subject of international legal regulation of this type of interaction between states and international organizations.

It is established that the subject of regulation of the set of norms and principles of international law governing issues of international cooperation in the fight against crime, as part of the subject of international public law, is much broader than the subject of regulation of international criminal law. It is noted that the content of international cooperation is revealed with the help of legal norms of both public international law and domestic law.

It was found that one of the tasks of the science of international public law is to establish patterns and trends in the field of international public law, its individual branches, which is influenced by a wide range of factors, not least of which - improving the relevant areas of domestic law. unification, dissemination of best practices and consolidation of them as standards, in particular in the sources of international law.

Based on the analysis of the concept of «international legal cooperation» and the peculiarities of cooperation in certain areas of international relations, the directions and main forms of international cooperation in the fight against crime, governed by international public law are established.

Key words: *international legal cooperation, fight against crime, international public law, international criminal law.*